

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ.

Ἡ Ἱστορικὴ αὕτη ἐποψὶς τῆς Ἐφέσου ἡυποσχεδιάσθη χάριν φιλέλληνός τινος, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωκε τὴν τιμὴν νὰ μᾶς ζητήσῃ σύντομον περιγραφὴν τῶν ἐν τῇ Αποκαλύψει (Κεφ. α-δ.) αναφερομένων ἐπὶ πόλεων. Ἐλπίζομεν εἰς ἄλλα φυλλαδιὰ μας νὰ διαπραγματευθῶμεν ἐν ὀλίγοις καὶ περὶ τῶν λοιπῶν, πεποιδότες συγχρόνως ὅτι οἱ ἑμβριδέστεροι τῶν Ἀναγνωστῶν μας θέλουσιν ἰδεῖν μὲ ὄμμα εὐμενείας τὰ ἀτελῇ ταῦτα σχεδιάσματα.

Ἡ Ἐφεσος, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἦτον ἡ ὡραιότερα πόλις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Πλίνιος τὴν παρίστα ὡς καλλωπισμὸν τῆς Ἀσίας, καὶ ὁ Στράβων, κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης Ἐκατονταστηρίδος, λέγει ὅτι "αὐξεται καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἐμπορεῖον οὔσα μέγιστον τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν τὴν ἐντὸς τοῦ Ταύρου." (*)

Ἡ Ἀρχαιότης τῆς Ἐφέσου εἶναι μεγάλη. Κατὰ πρῶτον ἦτο μικρὸν χωρίον πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Καῦστρου, περίπου διακόσια εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴν Σμύρνην. Τὸ ὄνομάτης ἦτον Ἀλώπη (†) κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, καὶ ἔπειτα Ὀρτυγία, Σμύρνα Ἰραχεῖα (‡), Σαμόρνιον καὶ Πτέλα. Πόθεν δ' ἔλαβεν ἀκολούθως τὸ ὄνομα Ἐφεσος, δὲν μᾶς εἶναι γνωστόν. Τινὲς λέγουσιν ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἐκ τῆς Ἀμαζόνος ἣτις ἔκτισε τὴν πόλιν, ἄλλοι δὲ ἐκ τινος ἱερείας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἄλλοι πιθανολογοῦσιν ὅτι ἐλήφθη τὸ ὄνομα παρὰ τινος ἀρχαιοτάτου βασιλέως Ἐφέσου, υἱοῦ τοῦ Καῦστρου, κατὰ τὸν μῦθον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου, βασιλέως τῶν Ἀθηναίων, (Πρ. Χρ. 1070) τὸ Μοναρχικὸν σχῆμα τῆς κυβερνήσεως κατηργήθη, καὶ οἱ λεγόμενοι ἄρχοντες παρέλαβον τὴν ἐξουσίαν τῶν πραγμάτων. Δυσσареστηθέντες ὁμῶς διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην ὁ Νηλεὺς καὶ ὁ Ἀνδροκλος, οἱ νεώτεροι

(*) * Στράβ. Βιβλ. ΙΔ'. 24. (†) Πλίν. ἐ. 31.

(‡)-Σμύρνα ἐκαλεῖτο ἡ Ἐφεσος καὶ ὁ Καλλικος οὕτω τὴν ἐφύμασι, καλῶν Σμυρναίους τοὺς Ἐφεσίους εἰς τὸν πρὸς Δία λόγον του.

Σμυρναίους δ' ἐλέησον,

Στράβ. Βιβλ. ΙΔ'. 4.

υἱοὶ τοῦ Κόδρου, ἀπεφάσισαν ν' ἀφήσωσι τὴν πατρίδα των. Μὲ πολλοὺς λοιπὸν φυγάδας καὶ πολίτας Ἀθηναίους (οἵτινες ἔβλεπον ὅτι ἡ Ἀττικὴ οὔσα στενὴ καὶ ἄκρηπος, ἦτον ἀνίκανος νὰ τρέφῃ τοὺς αὐξάνοντας κατοίκους) ἔπλευσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς Κᾶρας καὶ Δέλεγας, τοὺς παλαιοὺς οἰκιστὰς αὐτῆς, ἐκυρίευσαν τὰ ὠραιότερα καὶ τὰ κεντρικὰ μέρη τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας.

Ὁ Στράβων λέγει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φερεκύδου, ὅτι ὁ Ἀνδροκλὸς ἔκαμε τὴν Ἐφεσον, πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τῶν Ἰώνων. Εἴτε δὲ τότε ἡ Ἐφεσος ἐφάνη κατὰ πρῶτον ὡς πόλις ὑπὸ τὸν Ἀνδροκλόν, εἴτε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐφέσου, πρὶν τῆς μετακομίσεως τῶν Ἰώνων, εἶναι βέβαιον ὅτι ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐγένεν ἡ μητρόπολις τῆς Ἀσίας, καὶ ἡ πρώτη τῶν δώδεκα λεγομένων Ἰωνικῶν πόλεων (*). Ἐκυβερνήθη δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρόκλου καὶ τῶν ἀπογόνων του, οἵτινες καὶ ἔλαβον τὸν βασιλικὸν τίτλον, ὥστε καὶ οἱ καταγόμενοι ἐξ αὐτῶν ὠνομάζοντο βασιλεῖς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἀκόμη, καὶ εἶχον ἰδιαιτέρας τιμὰς καὶ προσδρίαν εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ ἐσυγχωροῦντο νὰ φορῶσι τὴν ἐπίσημον πορφύραν τοῦ βασιλικοῦ γένους καὶ νὰ κρατῶσι σκίπωνα (ἀντὶ σκήπτρου). Μετὰ καιρὸν δὲ ἀντὶ τῆς βασιλείας εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐφεσον ἀριστο—δημοκρατικὸν εἶδος, καὶ ἐσυστήθη Γερουσία ἣτις εἶχε τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων, μέχρι τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις καταργήσας τὴν Γερουσίαν, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν τῆς πόλεως. Ἦτο δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς ἓκ τῶν σκληροτέρων τυράννων ἀπ' ὅσους μνημονεύει ἡ Ἱστορία, καθότι ἐγέμισε τὴν πόλιν ἀπὸ ἀρπαγᾶς καὶ αἵμα,

(*) Μόνη ἡ Σμύρνη ἠδυνήθη ἀκολούθως ν' ἀντιφιλοτιμηθῇ μετὰ τῆς Ἐφέσου περὶ τῶν πρωτείων.—Οἱ Ἐφέσιοι εἶχον νόμισμα μὲ ἐπιγραφήν ΕΦΕΣΙΩΝ. ΠΡΩΤΟΝ. ΑΣΙΑΣ. Ἀλλ' εἰς τοῦτο οἱ Σμυρναῖοι ἀντέταξαν ΣΜΥΡΝΑ. ΠΡΩΤΟΝ. ΑΣΙΑΣ. ΚΑΛΛΕΙ. ΚΑΙ. ΜΕΓΕΘΕΙ. Διασώζονται δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ νομισμάτων μαρτυροῦσαι τὴν ὁποίαν οἱ Ἐφέσιοι συνέδεον συμμαχίαν μετ' ἄλλων πόλεων ὡς ΕΦΕΣΙΩΝ. ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ. ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ. ΟΜΟΝΟΙΑ. κτλ.

μὴ φειδόμενος οὔτε τοὺς ὅσοι κατέφευγον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, Ὁ διάδοχος τοῦ Πυθαγόρου ἐκυβέρνησε τὴν πόλιν πλέον ἡμέρως. Ἐπὶ τούτου ὁμοῦς ὁ Κροῖσος, βασιλεὺς Λυδίας, ἐκυρίευσε τὴν Ἐφεσον, ὡς καὶ τὴν λοιπὴν Ἰωνίαν, πλὴν ἐπεριποιήθη τοὺς κατοίκους μὲ γλυκύτητα, καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν προτέραν ἐλευθερίαν των. Ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς δ' ἐπέρασαν οἱ Ἐφέσιοι εἰς τοὺς Πέρσας, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι Ἰωνικαὶ πόλεις, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπλήρουν φόρον, ἂν καὶ εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους τυράννους των. Ἀλλ' ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἠλευθέρωσε τὴν Ἐφεσον καὶ ἀπὸ τοὺς τυράννους τῆς καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσας, καθότι ἐσύστησε τὴν δημοκρατίαν εἰς αὐτήν, καὶ ἀσείρωσεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ὅλους τοὺς πληρονομένους εἰς τὴν Περσίαν φόρους. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ Ἐφεσος ἔμινεν ἔρμαιον ἑνὸς τῶν διαδόχων του, τοῦ Λυσίμαχου. — Ὁ Λυσίμαχος ἠφάνισε τὴν παλαιὰν πόλιν, καὶ ἔκτισεν ἄλλην εἰς ἀρμοδιώτερον τόπον καὶ πλησιέστερα τοῦ ναοῦ. Ὁ Στράβων λέγει ὅτι ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι δὲν ἤθελαν ν' ἀφῇσιν τοὺς οἴκους των, ὁ Λυσίμαχος εἰς μεγάλην τινα βραχὴν, ἔφραξεν ὅλους τοὺς χάνδακας οἵτινες ἔφερον τὰ ὕδατα εἰς τὸν Κάϋστρον ποταμὸν, καὶ οὕτω κατακλίσας τὸ πλεονέτερον μέρος τῆς πόλεως, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ κατασύγωσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν, ἥτις καὶ πρὸς τιμὴν τῆς γυναικὸς του ἐκαλέσθη Ἀρσινόη. — Μετὰ τὸν Λυσίμαχον ὁ Ἀντίγονος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐλαφραγώγησεν. Ἀκολούθως δ' ὑπετάγη ἡ Ἐφεσος εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Συρίας, μέχρις οὗ τελευταῖον ὑπέκυψε καὶ εἰς τὴν κοινὴν ὅλων τῶν πόλεων τύχην, κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ διετίλει κυβερνωμένη. Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἡ πόλις αὕτη ἔπαθε μεγάλην φθορὰν ἀπὸ σεισμοῦ. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος τὴν ἐπεδιόρθωσε καὶ τὴν ἐκόσμησε μὲ ὠραῖα κτίρια, τῶν ὁποίων ἔτι καὶ νῦν διατηροῦνται τὰ εἱρεῖπια, ὡς λέγεται. Σώζεται δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ νόμισμα χάλκινον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους ὑπάρχει κεφαλὴ τοῦ Τιβερίου μὲ τὴν εἰς τὸ Λατινικόν

ἐπιγραφὴν, “Τιβερίος, Κλαύδιος, Καῖσαρ, Αὐγούστος,” ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου ὀνόμαος τῆς Ἐφέσου μὲ τέσσαρας στήλας, καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΔΙΑΝ. ΕΡΗΕΣ.

Μετὰ τὴν Χριστιανικὴν ἐποχὴν ἡ ἱστορία τῆς Ἐφέσου εἶναι πολλὰ περιληπτικὴ διὰ δέκα Ἐκατονταετηρίδας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίων, εἰς τὸ τέλος τῆς δευτέρας Ἐκατονταετηρίδος, ἦτον ἡ μητρόπολις τῆς Ἀσίας. Ἡ Ἀσία δὲ τότε συνίστατο ἀπ’ ὅλας σχεδὸν τὰς ἐντὸς τοῦ Ταύρου ἐπαρχίας, Καρίαν, Ἰωνίαν, Φρυγίαν, Λυδίαν κτλ. Περὶ τὴν πέμπτην δ’ Ἐκατονταετηρίδα συνέβη ἡ πτώσις τῆς, καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς ἑκτῆς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς τὴν ἐγύμνωσε, μετακομίσας τὰ ἀγάλματά της εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μεταχειρισθεὶς τὰς στήλας αὐτῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας. — Περὶ δὲ τὰ 1098 Μ. Χ., Τοῦρκός τις πειράτης, Ταγγριπέρμης καλούμενος, τὴν ἐκυρίευσεν, ἀλλὰ μετὰ αἱματώδη μάχην ἐδιώχθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ Γραικικοῦ ἀρχιναύαρχου Ἰωάννου Δούκα, καὶ τέλος Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις ἀνέλαβεν αὐτὴν τὸ 1206. Ἀλλὰ τὸ βασίλειον τῶν Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων ἔφθασεν ἤδη εἰς τὴν πτώσιν του, καὶ δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ κρατῶσιν ἐπὶ πολὺ τὰς ὁποίας ἀνελάμβανον πόλεις· διὸ καὶ ἡ Ἐφεσος, ἔπεσε πάλιν, τὸ 1283, εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν, οἵτινες μετ’ ὀλίγον ἔμελλον νὰ κάμωσιν ἔφοδον καὶ κατ’ αὐτῆς τῆς πρωτευούσης. — Κατὰ τὸ 1306 ἡ Ἐφεσος ἐξουσιάσθη μὲν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Δουκὸς Ῥογέρου, ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Σουλτᾶνου Σαυσάνου, ὃς τις καὶ μετεκόμισε πολλοὺς τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀλλαχόσε. Ὁ διαβόητος Ταμερλάνος μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην (1401 Μ. Χρ.) γινόμενος κύριος ὅλης τῆς ἀνατολῆς, ἐπρόσταξε τοὺς μικροτέρους ἡγεμόνας αὐτῆς νὰ συνέλθωσιν εἰς Ἐφεσον, καὶ ἐκεῖ διῆγεν ἀρπάζων ὅλον κληρον μῆνα τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα. Ὁ Δάκκος λέγει ὅτι ὁ χρυσὸς, ὁ ἄργυρος, τὰ κειμήλια καὶ τὰ φορέματα τῶν κατοίκων ἐλήφθησαν ἅπαντα, ὥστε ἡ πόλις ἔμενεν ὅλως διόλου γυμνή. Μετ’ ὀλίγον δὲ συνεκροτήθη μάχη εἰς τὴν

Ἐφεσον μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Τατάρων, καὶ ἡ πόλις κατεκάη. Τελευταῖον δ' ἐκυρίευσεν αὐτὴν ὁ Μωάμεθ Β' (1405—1422), καὶ ἔκτοτε εἶναι ὑποκειμένη εἰς τοὺς Τούρκους.—Ὁ Χάνδλερος, Ἀγγλος περιηγητῆς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἐφεσον πρὸ ἐβδόμηκοντα ἐτῶν λέγει ὅτι οἱ Εφέσιοι ἦσαν τότε ὀλίγοι τινές Ἕλληνες χωρικοὶ, ζῶντες μετὰ μεγάλης ἀθλιότητος. “Οἱ ἀπόγονοι, προσθέτει, τοῦ περιφήμου ἐκείνου λαοῦ καταικοῦσιν ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῆς Μεγαλειότητός του, οἱ μὲν εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν πάλαι λαμπρῶν κτιρίων, οἱ δὲ κάτωθεν τοῦ σταδίου, καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς τάφους οἵτινες ἔλαβον τὰ λείψανα τῶν προπατόρων των.” Ἄλλος περιηγητῆς ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἐφεσον νεωστὶ, λέγει ὅτι δὲν εὐρίσκεται κανεὶς εἰς αὐτήν, καὶ ὅτι εἰς τὸ λεγόμενον Ἀἰασολοῦκ, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ νεώτερον ὄνομα τῆς Ἐφέσου, ἂν καὶ δὲν ἔχῃ τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνην θέσιν, εὐρίσκονται πολλὰ ὀλίγα καλῶς βαλὲ Τούρκων.

Ἡ Ἐφεσος, ὡς προσέφηται, ἦτον ὡραιότερα καὶ ἡ πρώτη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων· διὸ καὶ εἰς αὐτὴν ἐγίνοντο αἱ συνάξεις τῶν Ἰώνων, καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς ἦτο τὸ λεγόμενον Πανιώνιον, τρία στάδια ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐγίνοντο τὰ Πανιώνια, ἡ κοινὴ πανήγυρις τῶν Ἰώνων. Εἶχε δὲ ἡ Ἐφεσος καὶ διάφορα λαμπρὰ καὶ ἀξιόλογα οἰκοδομήματα, (ὡς καὶ αἱ ἐπιστημότεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις) καὶ στάδιον, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ κυρίως τὴν δόξαν τῆς Ἐφέσου ἤρξαντο ἐπὶ μᾶλλον ὁ ἐν αὐτῇ περιβόητος ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ὅστις συνηριθμεῖτο μετὰ τῶν ἑπτὰ λεγομένων θαυμάτων τοῦ κόσμου.—Ἡ λατρεῖα τῆς Ἀρτέμιδος εἰσέχθη εἰς τὴν Ἐφεσον κατ' ἀρχαιοτάτους χρόνους. (*) Ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἱστορίαν ὅτι αἱ Ἀμαζόνες ἔθυσαν εἰς αὐτὴν ὅτε ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοῦ Θησέως. Τὸ δὲ ἄγαλμα αὐτῆς λέγεται ὅτι εὐρέθη κατὰ πρῶτον κάτωθεν πελέας τινός. Ἦτο δὲ μικρὸν τὸ ἄγαλμα τοῦτο, καὶ ἡ ἀρχαιότης του ἀποδείκνυται

(*) Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐφεσος ἐκαλεῖτο κατ' ἐξοχὴν νεώκος τῆς Ἀρτέμιδος.

ἐκ τε τῆς θέσεως καὶ τῆς μορφῆς του, διότι οἱ πόδες του ἦσαν ἐγγυὲς ὁ εἷς τοῦ ἄλλου, κατὰ τὸν Αἰγύπτιον τρόπον· ἡ δὲ ὕλη του δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἦτον ἐκ κέδρου ἢ ἐξ ἐβένου. Ὁ Μουτιανὸς, Ῥωμαῖος ὑπατος (75 Μ. Χρ.) ὃς τις ἶδε τὸ ἄγαλμα μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ κλήματος ἀμπέλου, καὶ ὅτι αἱ τρίπαι αὐτοῦ ἦσαν γεμισμέναι μὲ νάρδον, διὰ νὰ τρέφεται τρόπον τινὰ καὶ νὰ ὑγραίνεται τὸ ξύλον, καὶ οὕτω νὰ διατηρῆται. Τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀγάλματος ἦσαν μεγαλοπρεπέστατα, ὁ δὲ χιτὼν του πεποικιλμένος μὲ συμβολικὰ σημεῖα. Διὰ νὰ προφυλάττηται δ' ἀσφαλῶς, ῥάβδος χρυσῇ ἦτο τεθειμένη κάτωθεν τῶν χειρῶν του, καὶ ἐκ τῆς στέγης ἐξηρτᾶτο καταπέτασμα τὸ ὁποῖον ἔκρυπτε τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τὸν λαόν. Ἔλεγον δ' ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦτο δὲν ἐχάθη ποτὲ, μ' ὅλον ὅτι καὶ ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπτάκις. Ἐπιστεύετο δὲ παρὰ τοῦ ὄχλου ὅτι ἐρρίφθη ἐξ οὐρανοῦ, ὅθεν καὶ Δι ο πε τ ε ς αὐτὸ ἐκάλουν (*). Οἱ ἱερεῖς τῆς Θεᾶς ἦσαν εὐνοῦχοι, καλούμενοι Μεγάβυξοι, καὶ εἶχον συνιερείας παρθένους.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐκτίσθη ἐπτάκις. Ἀλλαχοῦ δ' ἀναφέραμεν (Σελ. 374 Ἀρθρ. ΙΒ') σύντομον περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τὸν ὁποῖον ἤρχισαν νὰ κτίζωσιν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Λείπεται δ' ἤδη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτον ἔργον τοῦ περιφήμου ἀρχιτέκτονος Δεινοκράτους, ὑφ' οὗ καὶ τοσούτον μεγαλοπρεπῶς κατεσκευάσθη, ὥστε ἐφαίνετο τῶντι ὑπεράνθρωπος καὶ θεῖος. — Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπέσχέθη εἰς τοὺς Ἐφεσίους νὰ πληρώσῃ καὶ τὰ γεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἀναλώματα, ἂν τὸν ἐπέτρεπον νὰ ἐπιγραφθῇ ὡς θεμελιωτὴς τῶν ναοῦ. Ἡ προσφορά του αἴτη ὅμως ἀπερρίφθη ἀπὸ αὐτοὺς, οἵτινες καὶ τὸν εἶπον ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς θεὸν νὰ κατασκευάζῃ ἀνάθημα δια τούτους ἄλλους θεούς. Καὶ πρότερον δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ναὸς οὗτος παρῆχεν ἄσυλον εἰς τοὺς καταφεύγοντας πρὸς αὐτόν. Τὰ σύνορα τῆς ἀσυλίας μ' ὅλον τοῦ.

(*) Πράξ. Αποστόλ. Κεφ. 19. 35

το συνέβη ν' ἀλλαχθῶσι πολλάκις, διότι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος τὰ ἐξέτεινεν ἕως ἐν στάδιον, ὁ δὲ Μιθριδάτης μικρόν τι ὑπὲρ τὸ στάδιον, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὰ ἐδιπλασίασε, συμπαραλαβὼν εἰς τὴν ἀσυλίαν καὶ μέρος τι τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τοῦτο ἐπηύξανε τοὺς κακούργους, ἠκυρώθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Ἐντὸς δὲ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ εἰκὼν τοῦ Ἀπελλοῦ, παριστῶσα τὸν Ἀλέξανδρον με κεραυνούς, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἔλαβεν εἴκοσι τάλαντα χρυσᾶ δῶρον.—Ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ τούτου ἐγένεν ἀκολούθως παρὰ τῶν χριστιανῶν.

Καὶ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ (εἰς τὴν ὁποίαν συνεισέφερον τοὺς κόσμους τῶν γυναικῶν καὶ τὰς περιουσίας των) καθὼς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, φαίνεται πόσον ὁ λαὸς τῆς Ἐφέσου ἦτον ἐκδοτος εἰς τὴν πολυθείαν. Ἀκολούθως ὁμοῦς εἰσαχθεὶς ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔκαμιν ἀμέσως με γάλας προόδους εἰς αὐτήν, διὸ καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει συναριθμεῖται μετὰ τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν, ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις καὶ ἦτον ἔφορος αὐτῆς μέχρι τοῦ Τραϊανοῦ (101 ἀπ. Χρ.), Εἰς τὴν Ἐφεσον δ' ἐγένε τὸ 431 καὶ ἡ Τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατὰ τοῦ αἵρεσιάρχου Νεστορίου ἐν ᾗ παρῆσαν 200 πατέρες.—Ὁ διασώζων Μητροπολίτης τὸν τίτλον τῆς Ἐφέσου τὴν σήμερον ἐπέχει τὸν δεύτερον Ἀρχιεπισκοπικὸν βαθμὸν, καὶ ἔχει πολλὰς ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του.

Ἄνδρες ἐπίσημοι ἐγεννήθησιν ἀρκετοὶ εἰς τὴν Ἐφεσον, ἐν οἷς συναριθμοῦνται Ἡράκλειτος ὁ ἐπικαλούμενος Σκοτεινός, ὁ Ἑρμόδωρος, Ἰππώναξ ὁ ποιητής, καὶ οἱ περίφημοι τῆς ἀρχαιότητος ζωγράφοι Παρράσιος καὶ Ἀπελλῆς. Ἐτι δὲ Ἀλέξανδρος, ὁ προσαγορευόμενος Λύχνος, ὁ ὁποῖος συνέγραψεν ἱστορίαν καὶ κατέλιπε διάφορα ἔπη, καὶ ἄλλοι. Οἱ Ἐφέσιοι δὲ μετεχειρίζοντο καὶ Μαγικούς τινας χαρακτῆρας, οἱ ὧν ἀπετέλουν τεράστια.
